

Kadro Hareketi

İçeriği Yazan: [Ozan ÖRMECİ](#) [1] Zaman: Salı, 07/09/2010 - 00:00

Yazar: Ozan ÖMERCI

Soldan sağa: Vedat Nedim, Burhan Asaf, Yakup Kadri, Mehmet Şevki, Şevket Süreyya, İsmail Hüsrev.

Kadro hareketi sosyal bilimciler tarafından ülkemizde yeşermiş en değerli ve özgün siyasi ve entelektüel hareketlerden biri olarak uzun zamandır Türk sosyal bilimlerinde bir çekim merkezi olmuş, gerçekten çok önemli bir konudur. Kadro hareketi, ismini 1932 Ocak ve 1934 Aralık tarihleri arasında kısıtlı sayıda, yalnızca 32 sayısı yayınlanmış aylık Kadro dergisinden alır.

Derginin bu kısıtlı sayıda yayınına ve sonraları Kemalist rejim tarafından kapatılmaya zorlanmasına rağmen bıraktığı izler ve yaptığı etkiler çok önemli düzeydedir. Kadro hareketinin Türk entelektüelinin düşünce çizgisi, Türk modernleşmesinin doğası ve Kemalizm'in yorumlanması üzerine yaptığı etkiler kanımca yadsınamaz düzeyde önemlidir. Kadro hareketi Türkiye'de antiemperyalizmin, ezilen ulusların ve sömürgelerin metropollere karşı verdikleri mücadelenin, devletçiliğin ilk defa bu kadar geniş kapsamlı olarak tartışıldığı bir platform olarak daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan ilerici, devrimci hareketler üzerinde dolaylı ya da doğrudan bıraktığı etkiyle varlığını fazlasıyla hissettirmiştir. Yine Kemalizm-Sosyalizm sentezi çabalarının yapılması ve Türk devriminin dünyadaki antiemperyalist devrimlere öncü olacak bir devrim olarak düşünülmesi bakımından Kadro hareketi erken dönem bir neo-Marksist (Bağımlılık Okulu ve Dünya Sistemi Teorisi'ne benzeyen) hareket bile kabul edilebilecek çok önemli bir dergi ve siyasal arayıştır. Kadro'nun 1960'larda belirecek olan **Yön** hareketi ve **Milli Demokratik Devrim** tezi üzerindeki etkileri de açıktır. <?xml:namespace prefix = o />

Kadro'nun düzenli yazarları (Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge ve İsmail Hüsrev Tökin), **Yakup Kadri Karaosmanoğlu** ve **Mehmet Şevki Yaman** dışında komünist geçmişleri bulunan eski **Türkiye Komünist Partililerdir**. Bu nedenle Kadro hareketine olan ilgi ve tepkiler yayımlandığı dönem de dahil olmak üzere hep abartılı olmuştur. Tek parti rejiminin büyüyen TKP'ye göz açtırmamak niyetinde olmasından geçmişte çok sıkı takip edilmiş bu isimler, 1925 tevkifatı sonrası sistemle barışık bir formül üzerinde durmuş ve kapitalist ve sosyalist modellere alternatif olarak üçüncü bir yol arayışında olmuşlardır. Ancak geçmişin de etkisiyle Kadro'da yoğun bir sosyalist etki sezilmektedir. Kadro, baskıların arttığı ve tek parti rejiminin giderek otoriterleştiği 1930'larda sosyalist düşüncenin yaşamasında çok etkili olmuş ve özellikle 1960 ve 70'lerde çok güç kazanacak ve Yön Hareketi gibi oluşumlara neden olacak Kemalizm-Sosyalizm sentezini (sol Kemalizm) yaratmayı başarmıştır. Kadro hareketinde neredeyse dönemin tüm entelektüelleri en az bir makale yayınlamış ve Cumhuriyet'in sorunlarına eğilmişlerdir. Ancak genel olarak Kadro ideolojisinin **Şevket Süreyya** tarafından şekillendirildiğini görmekteyiz. **Yakup Kadri** de "Çankaya Sofrası"nın değişmez bir misafiri olarak hareket içerisinde adeta bir *paratoner* görevi görmüş, gelen tepkileri **Atatürk**'le olan dostluğunu kullanarak göğüslemeye çalışmış ve edebi konularda değerli yazılar yayınlamıştır. Bu yazıda Kadro hareketine ilham kaynağı olmuş düşünce sistemlerini, olayları ve Kadro'nun ideolojik temellerini aramaya çalışacak ve "**sol Kemalizm**"in ve **neo-Marksizm**'in oluşmasında Kadro'nun rolünü saptamaya gayret edeceğim.

Kadro hareketini incelemeye başlamadan önce **Kemalist Devrim** ve Türk modernleşmesi üzerine birkaç söz söylemeliyiz. Hep söyleyene geldiği üzere, Kemalist Devrim ulusal kurtuluş mücadelesinin yanı sıra büyük de bir aydınlanma projesi, kültür devrimidir ve eski rejimin tüm olumsuz etkilerini silecek yepyeni ve modern bir Cumhuriyet inşa etmeye, yeni ve çağdaş bir

insan yaratmaya çalışmıştır. **Ancak sosyal tabanı Osmanlı mirası olan merkez-çevre karşıtlığı nedeniyle zaten zayıf olan Kemalist Devrim, laik ve çağdaş bir devlet yaratmaya çalışırken uyguladığı keskin devrimci metodlar halkla arasında olan zayıf bağı iyice koparmış ve devlet-halk uçurumunun doğmasına neden olmuştur.** “Batılılaşma sürecinin bir diğer özelliği yukarıdan aşağıya empoze edilmiş olmasıdır. Kararlar sınırlı sayıdaki seçkinler arasında alınıyor ve uygulanıyordu. Batılılaştırıcı reformların tarzından dolayı halk, devletten ve seçkinlerden kopmuştur” (Lütfi Sunar, “Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri”, s.513).

Mustafa Kemal ve Cumhuriyetçi elitin 1930’lardaki siyasal ve ekonomik arayışları ve Kemalizm’in kapsayıcı söylemi o dönemlerde birden fazla Kemalizm’in ortaya çıkmasına ve meşruiyet adına mücadele vermesine yol açmıştır. Bu dönemde ön plana çıkan üç Kemalizm anlayışı vardır. Birinci anlayış CHP içerisinde bürokratik grup kabul edilen **İsmet İnönü, Recep Peker** gibi isimlerin liderliğinde şekillenen devletçi, katı Kemalist kanattır.

İkinci grup liberal ekonomi yanlılarından oluşan ve başını **Celal Bayar**’ın çektiği *İş Bankası* grubudur. Bu iki temel anlayışa ek olarak küçük bir grup da olsa **Peyami Safa, İsmail Hakkı Baltacıoğlu**’nun başını çektiği “Cumhuriyetçi Muhafazakarlar” da yavaş değişim yanlısı ve maneviyatı dışlamayan görüşleriyle Kemalizm’i farklı bir çizgide yorumlamaya çalışmışlardır. Ancak **Büyük Buhran** sonrası dünyada oluşan tarihsel-yapısal koşulların da etkisiyle 1930’lardan başlayarak bürokratik grubun ve Kemalizm’in devletçilik temelli değerlendirilmesinin ağırlık kazandığını görüyoruz. Bu aşamada devletçi ekonomi gereksiniminin halka ve entelektüellere daha iyi anlatılması ve müdafaasının yapılması için yararlı olarak görülen Kadro hareketi gibi ciddi komünist geçmişleri bulunan kişilerden oluşan ve otoriter yönetim yanlısı bir grup Türkiye’de etkili olabilmıştır. Aynı dönemlerde CHP’nin “Altı Ok” olarak bilinen temel ideolojisinin şekillendiğini (Mayıs 1931 Kongresi’nde) ve dünya genelinde otoriter sistemlerin ön plana çıktığını görüyoruz. Yine SSCB nedeniyle komünizm ve devletçi (Keynesçi) ekonomi anlayışının yükselişe geçmesi dönemin bir diğer önemli özelliğidir.

Komünist geçmişlerinden sıyrılan Kadro yazarları Kemalist Devrim coşkusu içerisinde eğitimli nüfusun azlığından da faydalanarak önemli mevkilere yükselmişler ve 1930 başlarında Ankara’da bir araya gelmişlerdir. Harekete Cumhuriyet’in o dönem en önemli yazar ve entelektüellerinden biri olan **Yakup Kadri**’nin katılması önemli bir dönüm noktasıdır. **Yakup Kadri** harekete katılmasını şu şekilde anlatmıştır: “Baktım bütün Meclis Halk Partili, fakat Halk Partisinin ilkeleri hakkında hiçbir bilgileri yok. Bunu izah etmek için bir çare arıyorduk. O sırada kayınbiraderim olan Burhan Belge ‘Benim arkadaşlarım var onlarla konuşalım’ dedi. Şevket Süreyya Bey’in İnkılap ve Kadro diye bir kitap hazırladığını da söyledi. Onun üzerine gittim Şevket Bey’i buldum” (Tekeli & İlkin, “Kadrocuları ve Kadro’yu Anlamak”, s. 128). Hareketin yapısı içinde Yakup Kadri ve Şevket Süreyya’nın diğer kişilere göre daha ön planda olduğu aşıkardır. Tekeli ve İlkin’in Kadrocu yazarların çektiği bazı fotoğraflardan yola çıkarak yaptıkları analizler de bu doğrultudadır. Fotoğraflarda Karaosmanoğlu ve Aydemir’in ortada konuşlandıkları ve diğer yazarların onlara yanaşmış oldukları görülmektedir. Kadrocuların dışarıdan devletin ideolojisini yapmaya çalışmaları o dönemde

CHP bürokratik grubu içerisinde hızla yükselmekte olan **Recep Peker**'i rahatsız etmiş ve Peker Kadroculara karşı hep düşmanca, kuşkucu bir tavır benimsemiştir. **Hakimiyet-i Milliye** gazetesinde ilk olarak fikirlerini dile getiren Kadrocu yazarlar liberal çevrelerden büyük tepki de görseler, fikirleri ilk Cumhuriyet entelektüelleri arasında etkili olmuş ve bundan alınan güçle **Yakup Kadri**'nin Çankaya Sofrasındaki ikna çabalarıyla Kadro yayın hayatına başlamıştır. **Recep Peker**'in sert muhalefetine karşın **Atatürk** çok sevdiği **Yakup Kadri**'nin ricasını kıramamış, **İsmet İnönü** de dergiye bir yazı yazarak desteğini belirtmiştir. **Şevket Süreyya** derginin ideologu olarak ön plana çıkmış ve hareketin ideolojik çizgilerini genellikle kendisi belirlemiştir.

Başlarda Kadro hareketi için her şey iyi gitmektedir. Dergide yazılan özgün yazılar büyük ses getirmekte ve **Atatürk**'ten dahi tebrik mesajları gelmektedir. *"Hatırlıyorum ki, Kadro intişar ederken maksadının Türk milletine has meslek ve metodun millet ve memlekette teessüs ve inkişafına hizmet olduğunu yazmıştı. Kadro'yu bu maksadında geniş muvaffakiyet temenni ederim"* (Mustafa Türkeş, "Kadro Hareketi", s. 10). Ancak Kadro'nun bu derece etkili olması **CHP elitlerini** rahatsız etmiş ve **Recep Peker**'in yoğun muhalefetine ek olarak Kadrocuların komünist geçmişleri ve Kemalizm'in **solidarizm** anlayışına ters düşen sınıfsal analizleri nedeniyle **Kadro** bir süre sonra kapatılmaya zorlanmıştır. Ancak **Atatürk**'ün **Yakup Kadri**'ye olan saygısı nedeniyle kapatılma işlemi oldukça nazik bir şekilde gerçekleşmiştir. **Atatürk** derginin imtiyaz sahibi **Yakup Kadri**'yi **Tiran**'a büyükelçi olarak atamış ve dergi imtiyaz sahibi olmadan kapanmak zorunda kalmıştır.

Kadro hareketi üzerine objektif bir çalışma yapmak oldukça zordur. Zira kaynaklar genelde ideolojik çatışmalara, çekişmelere göre yazılmış taraflı eserlerdir. Mesela **Fethi Tevetoğlu**, **Aclan Sayılğan** ve **İlhan Darendelioğlu** çalışmalarında Kadroculara komünist propagandası yapan bir grup olarak önyargıyla yaklaşmış ve nesnellikten uzak bir tutum belirlemişlerdir. Yine **Yalçın Küçük**, **Merdan Yanardağ** ve **Rasih Nuri İleri** gibi araştırmacılar Kadro hareketine *komünizme ihanet eden bir grup* olarak yaklaşmış ve objektif değerlendirme yapamamışlardır (Türkeş, age, s. 49-52). **İlhan Tekeli** ve **Selim İlkin** daha objektif bir değerlendirmeye Kadro hareketini **George Lenczowski**'nin "**organizasyonel elit**" kavramı içerisinde ayrıntılı olarak incelemişlerdir. **Mustafa Türkeş** ise Kadrocuların iktidar kaygısı olmadan yürüttükleri çalışmaların "**organizasyonel elit**" kavramına uygun uymayacağını belirterek, Kadro hareketini son tahlilde "**ulusçu sol bir akım**" olarak nitelendirmiştir (Türkeş, age, s. 62). Kadrocuların yaptıkları sınıf analizlerine dikkat çeken **Türkeş**, Kadro hareketinin **sosyalist** yönünün göz ardı edilemeyeceğini söylemiştir. *"Kadrocular Türkiye'nin sınıfsız değil, sınıflı toplum olduğunu ileri sürmektedirler ve Kemalist söylemdeki sınıfsız toplum söylemi ile Kadrocuların öngördükleri özdeş değildir"* (Türkeş, age, s. 64). **William Hale**, Kadrocular ve **İsmet İnönü** düşüncesindeki benzerliklere dikkat çekmiş ve "**pragmatist devletçi**" olarak nitelendirdiği **Atatürk**'e karşı bu iki grubu "**ideolojik devletçi**" kategorisine sokmuştur (William Hale, "Ideology and Economic Development in Turkey"). **Metin Heper** ve **Gülser Canıvar** da **Hale**'in bu görüşlerine destek verir şekilde yazmışlardır (Heper, Metin &

Canıvar, Gülser, 1977, “Ülkü ve Kadro Dergilerinde Yayınlanmış Bazı Makalelerde Beliren Devletçilik Anlayışı”, Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, c. 4-5). **Lütfi Sunar** ise Kadro hareketini “**neo-Marksist**” hareketlerin bir öncüsü olarak değerlendirmeye çalışmıştır. **Sunar** şöyle demiştir: “*Zira Kadroculara göre kapitalist dünya sisteminin temel çelişkisi artık sınıf çatışması değil kolonileşmiş ve kolonileştiren arasındaki çatışmadır. Bunu yaparak Kadro bir erken dönem Üçüncü Dünya Hareketi haline gelmiştir*” (Lütfi Sunar, “Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri”, sayfa 517). **Hakkı Uyar** da Kadrocuların Kemalizm ve sosyalizmin bir sentezini yapmaya çalıştıklarını ve bunda başarılı olduklarını belirtmiştir. Kadrocular hakkında en yakın tarihte en kapsamlı yayınlara imza atan **Mustafa Türkeş**’e göre Kadro hareketinin düşünce sistemini şekillendiren belli başlı olay, kişi ve ideolojiler şunlardır: **Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve Türk milliyetçiliği, Leninizm, Sultan Galiyev, SSCB ve NEP adıyla bilinen ekonomik politikası, Werner Sombart ve Alman devletçiliği** ve doğal olarak **Mustafa Kemal ve Milli Mücadele**.

Şevket Süreyya derginin ilk sayısının ilk sayfasında yer alan yazısında açıkça amaçlarının Kemalist Devrimin ideolojisini belirlemek ve içini doldurmak olduğunu belirtmiştir. **Aydemir**’e göre *inkılap henüz bitmiş değil, yeni başlamıştır*. Ona göre askeri ve siyasal alanda yapılan devrimler, ekonomik ve siyasal alanda devam etmeli ve ideolojik bir temele oturtularak güçlendirilmeli, anlam kazanmalıdır. Kemalist Devrim genişlemeli ve derinleştirilmelidir. “*O henüz son sözünü söylemiş, son eserini vermiş değildir. Tavsiye edilmiş bir zemin üstünde yarınki Türk cemiyetinin, kendine has ve kendine uygun binası kurulabilmek için, inkılabımız derinleşme ve genişlemelidir*” (Aydemir, “Kadro”, sayfa 3, Kadro no:1). **Kadrocuların ideolojik derinliğe verdikleri bu önem dünyanın 1930’larda içinde bulunduğu fazlasıyla gergin ve ideolojik siyasal ortam ve Kadrocuların Marksist geçmişleriyle alakalı olabilir**. Yine Türk Devrimini tarihsel süreçte bir yere oturtmak ve arkası gelmesi beklenen **antiemperyalist devrimlere öncülük edebilecek güçlü bir Türkiye isteği** Kadrocuların ideoloji konusundaki ısrarlarında bir etken olabilir. Zaten **Aydemir** bu isteğini açıkça belirtmiş ve Kemalist Devrimi **dünyanın en anlamlı olaylarından biri** olarak nitelendirmiştir. “*Gerek milli mahiyeti gerek beynelmilel şümul ve tesirleri itibariyle, tarihin en manalı hareketlerinden biri inkılabımızın, zatında mündemiç bu ileri fikir ve prensip unsurlarını, şimdi inkılabın seyri içinde ve onun icaplarına uygun bir şekilde izah işi, bugünkü Türk inkılap münevverliğine düşen vazifelerin en acil ve en şereflişidir*” (Aydemir, “Kadro”, sayfa 3, Kadro no:1). **Aydemir**’e göre işte tüm bu düşünceleri gerçekleştirmek için Cumhuriyet’in ilerici bir yönetici kadro gereksinimi vardır. “*İnkılabın irade ve menfaati, inkılabı duyan ve yürüten azlık, fakat şuurlu bir avangardın, azlık fakat ileri bir KADRO’nun iradesinde temsil olunur. Bu kadro, inkılabın şeniyetinden çıkarılan ve onun seyrine uygun bir şekilde izah edildikçe şekillen ve nazariyeleşen prensipleri kendine şuur edinir*” (Aydemir, “Kadro”, sayfa 3, Kadro no:1).

İşte Kadro hareketi devlet elitlerine yakın bir grup olarak bu ideolojiyi belirlemeye talip olarak ortaya çıkmıştır. Ancak ideoloji konusundaki ısrarları daha sonraları bu konuda daha çekinceli bir tutum sergileyen **Atatürk**’ü rahatsız etmiştir. Bu konuda **Yakup Kadri**’nin aktardığı bir anı ilgi çekicidir:

“Bir gün Cumhuriyet Halk Partisi’nin ilkelerini gözden geçiriyordu. O sırada ukalalık edip demiştim ki; ‘Paşam, bu her bakımdan bir İnkılap partisidir. İnkılap partisi ise bir ideolojiye, bir doktrine dayanmaksızın yürüyemez’. Yüzüme bir masumun yüzüne bakar gibi bakmış ve gülümseyerek ‘O zaman donar kalırız demişti’” (Hakkı Uyar, “Resmi İdeoloji ya da alternatif resmi ideoloji oluşturmaya yönelik iki dergi: Ülkü ve Kadro mecmualarının karşılaştırmalı içerik analizi”, sayfa 190). 1930’larda Serbest Fırka’nın ortaya çıkması ve kısa sürede güçlenmesi devletçi ve himayeci bir yönetim şekline meşruiyet kazandırmak isteyen CHP için Kadro’yu tahammül edilebilir bir grup haline getirmiş ve bu sayede Kadro güç kazanmıştır. Kadro’yu organizasyonel elit olarak değerlendiren **İlkin** ve **Tekeli**’ye göre Kadro aslında **devlet tarafından liberal unsurları bastırılmada** kullanılmıştır. *“Bu yarışta Kadrocuların kaderi, iktidardaki elitlerin yerine geçmekten çok, onlar tarafında toplumdaki diğer elitlerin elenmesinde kullanılmak olmuştur”* (Tekeli & İlkin, “Türkiye’de Bir Aydın Hareketi: Kadro”, sayfa 45). Kadro’yu daha iyi anlamak için sanırım farklı ideolojilere yaklaşımlarını gözden geçirmek gerekir.

Kadrocuların liberalizme bakışı gayet açık ve net bir şekilde olumsuz ve küçümseyicidir. Kadro liberalizmi kapitalizmin demokrasiyle beraber kullandığı bir kılıf ve araç olarak görmüş ve bu nedenle şiddetle eleştirmişlerdir. Mesela **Burhan Asaf**’a göre *“Demokrasi hattı zatında ve kendi manası içinde mevcut değildir ve yine demokrasi kapitalizmin siyasi ve idari kılıfından ibarettir”* (Hakkı Uyar, “Resmi İdeoloji ya da alternatif resmi ideoloji oluşturmaya yönelik iki dergi: Ülkü ve Kadro mecmualarının karşılaştırmalı içerik analizi”, sayfa 189). **İsmail Hüsrev**, **Burhan Belge** ve **Vedat Nedim** liberalizmi kapitalizmle eş tutmuş ve liberalizmin ekonomik boyutu üzerinde durmuşlardır. **Tekeli** ve **İlkin**’e göre Kadrocularda da görülen bu devlete yakın durma, devletin gölgesinde yetiştirme durumu, Osmanlı’dan başlayarak Türk aydınında görülen bir özelliktir. **Vedat Nedim Tör** **“Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına 1-2”** makalelerinde ekonomik bağımsızlığın öneminden bahsetmiş ve **otarşik** bir anlayışa sahip olduğunu göstermiştir. Kapitalist sistemin çevresel ülkeleri müstemleke (sömürge) ya da yarı-müstemleke (yarı-sömürge) yapacağını belirten **Tör**, bu kategorizasyonuyla **“Dünya Sistemi Teorisi”**nin ulaştığı değerlendirmeye **yaklaşık 40 yıl öncesinden** ulaşabilmiştir. **Tör**’e göre askeri Dumlupınar Savaşı bitmiş olsa da, **“ekonomik Dumlupınar Savaşı”** daha yeni başlamaktadır. Ve ona göre, *“Askeri Dumlupınar planlı ve sistemli bir faaliyetin yemişi idi. İktisadi Dumlupınar da plan ve sistem ister”* (Tör, “Müstemleke iktisadiyatından Millet iktisadiyatına”, sayfa 8, Kadro no:1). **Tör**’e göre ekonomi alanında dünyada üç önemli model bulunmaktadır. Birinci model Sovyetler Birliği’nin başını çektiği sosyalist ülkelerde görülen ve **işçi sınıfı diktatoryasına dayalı planlı, devletçi ekonomidir**. İkinci model **ABD ve Milletler Cemiyeti ülkelerinde görülen ve büyük eşitsizliklere yol açtığı için eleştirilen kapitalist gelişme yoludur**. Kadrocuların üzerinde durduğu **yeni üçüncü model ise, bağımsız bir ulusal ekonomi arayışında olan ülkelerin izlemesi gereken ve bu ülkeleri sömürge olmaktan kurtaracak planlı milli ekonomidir**. **Vedat Nedim** planlı ekonomi olmaması durumunu şu örnekle açıklar: *“Binayı kurmak için lazım gelen bütün malzeme ortada yığılır.. Fakat elde*

mühendislerin, kalfaların, ustaların ve işçilerin zeka ve iş kuvvetini bir hedefe doğru sevk edecek bir plan yok" (Tör, "Müstemleke iktisadiyatından Millet iktisadiyatına", sayfa 10, Kadro no:1). Liberalizmi **"şuursuz iktisat siyaseti"** olan gören ve **"anarşik"** tanımını getiren **Tör**, korumacı politikaların neden gerekli olduğunu şu şekilde açıklar: *"Çünkü Tanzimat'tan sonra Avrupa sanayi emtiası ile beraber memleketimize giren fikir emtiası arasında liberalizma da vardır. Avrupa sanayi emtiasının memleketimize serbestçe girebilmesi için 'Bırakınız yapsın, bırakınız geçsin' prensibinin de beraber girmesi şarttı. Fakat şimdi gümrük kapılarımız kontrolümüz arındadır. Kafalarımızın da gümrük kapılarını yabancı, çürük ve zararlı fikir emtiasına karşı kapatalım"* (Tör, "Müstemleke iktisadiyatından Millet iktisadiyatına 2", sayfa 10-11, Kadro no:2).

Kadro yazarları **"Büyük Buhran"**ı da kendi perspektiflerinden açıklamaya çalışmışlardır. Özellikle **İsmail Hüsrev** ve **Burhan Belge** bu konuda sıkça yazıp çizmişlerdir. İstatistik verilerle güçlendirdikleri düşüncelerini dile getiren **Tökin** ve **Belge**, Büyük Buhran'ın birinci sebebinin **aşırı üretim** olduğunu vurgularlar. Ancak Kadroculara göre antiemperyalist devrimlerle sarsılan Batılı ülkelerde bu kriz kapitalizmin çökeceğinin işaretlerini vermektedir. *"İşte bunun için iddia edilebilir ki, mevcut buhran, kapitalist bünyenin kendine has olan inkişaf seyrinde vücut bulmuş ritmik ve periyodik bir duraklama, yani bir alalade ve geçici buhran değil, kapitalist bünyenin çözülmesinden kuvvet alan onun için gerici ve reaksiyoner, fakat bizler için ileri ve inkılabi bir bünye tahavvülü safhasıdır"* (Belge, "Dünya Buhranı Ne Halde?", sayfa 27, Kadro no:1). **Şevket Süreyya** da **Belge** ile aynı sonuca ulaşmıştır: *"İşte şimdi biz, emperyalizmin hem çöküş ve dağılıp çağı içinde, hem de artık hayat usaresi kalmayan, düşkün fakat sırnaşık teaddisi karşısındayız"* (Aydemir, "Emperyalizm Şahlanıyor Mu ?", sayfa 10, Kadro no:16). Bu nedenle **Tör'e** göre devletçi ekonominin geçerlilik kazanması ve uygulanması için çok doğru bir zamandır. *"O halde Türkiye dünya buhranının bu safhasından menfi bir surette müteessir olan değil, müspet bir surette istifade etmesi icap eden bir memleket olabilir. Cihan buhranının bu safhası, Türkiye için bulunmaz bir fırsattır. Bundan istifade etmesini bilelim"* (Tör, "Müstemleke iktisadiyatından Millet iktisadiyatına 2", sayfa 12, Kadro no:2). Liberallerin sistemsizlik ve metotsuzluklarında yakınan **Tökin** şöyle söyler: *"Liberal cepheyi temsil eden muarızlarımızda en çok göze çarpan şey, metotsuzluk ve sistemsizliktir. Bizce bir fikir adamının cemiyet hadiselerini behemehal bir içtimai metoda, bir içtimai sisteme göre mütalaa etmesi lazımdır"* (Tökin, "Milli Kurtuluş Devletçiliği", sayfa 25, Kadro no:4).

Ayrıca **Lenin**'in emperyalizm teorisinden fazlasıyla etkilenen Kadrocular kapitalizmi emperyalizmle eş tutmuşlardır. Tarih boyunca sömürülmüş ve üretim teknolojisi olarak geri kalmış Türkiye gibi ülkelerin serbest pazar ekonomisinde ucuz hammadde ve işgücü ihraç ederek, pahalı teknolojik ürünler satın alacak ve bu nedenle geri kalmaya mahkum olacak olduğunu düşünen Kadro yazarları, bu nedenle daha kapalı ve endüstrileşmeye, kalkınmaya dayalı milli bir ekonomiyi savunmuşlardır. Ancak **Tökin** gibi yazarlar sadece sanayi üzerinde durmayarak köycülüğe ve köy kalkınmasına da önem vermişlerdir. **İlkin** ve **Tekeli**'nin **"Türkiye'de Bir Aydın Hareketi: Kadro"** makalesinde yaptıkları istatistiksel çalışma Kadro'nun liberalizme

bakışı çok net olarak ortaya koymaktadır. Buna göre **“liberalizm”, “burjuva”, “küçük burjuva”, “ferdiyetçilik”, “bireysel çıkar”** gibi kelimeler defalarca olumsuz anlamda kullanılırken, **“Milli Şef”, “ilerici Kadro”, “kolektivizm”, “planlı ekonomi”** gibi kavramlar olumlu anlamda kullanılmıştır. Tüm bunlar ışığında Kadro Hareketi’nin antiemperyalist, antikapitalist ve anti-liberal olduğunu söylemek zor olmayacaktır. Ayrıca Kadrocular **elitist** bir tavır takınarak ülkenin geriliği ve halkın cahilliği nedeniyle demokrasi karşıtı da bir tavır benimsemişlerdir.

Kadro hareketinin **faşizm** ve **nasyonal sosyalizme** yaklaşımı da oldukça enteresan ve tartışmalı bir konudur. Bazı akademik çalışmalarda hiçbir kanıt sunulmamakla birlikte, Kemalizm, Kadro hareketi ve İtalyan faşizminin üçünün de otoriter nitelikli bir eğilim içinde oldukları ana temasından hareketle Kadro’nun faşizm kategorisi içinde incelemesi gerektiği ima edilmektedir. **“Giacomo Carretto’nun ‘1930’larda Kemalizm-Faşizm-Komünizm Üzerine Polemikler’** adlı makalesi bu paralelde yazılmış en bilinen eserdir. ” (Türkeş, “Kadro Hareketi”, sayfa 53). Ancak Kadrocuların faşizme ve nasyonal sosyalizme bakışları kesin ve açık bir şekilde olumsuzdur. Mesela **Burhan Asaf Belge** “Faşizm ve Türk Kurtuluş Hareketi” isimli yazısında *faşizmi bazı yarı-kapitalist ülkeler tarafından kullanılan ve burjuva sınıfının çıkarına yarayan bir korporatizm anlayışı olarak gördüğünü* vurgulamıştır. (Belge, “Faşizm ve Türk Milli Kurtuluş Hareketi”, sayfa 36-39, Kadro no:8). Kadrocular daha sonraları fikirlerini daha da netleştirerek *“faşizmin kapitalizmde doğal olarak varolan sınıf çatışmasını bastırmaya, uzlaştırmaya çalıştığını ve son analizde işçi sınıfının çıkarları pahasına sanayi burjuvazisinin çıkarlarını savunduğunu”* belirtmişlerdir (Mustafa Türkeş, “Kadro Hareketi”, sayfa 127). Kadro’nun antiemperyalist anlayışı da faşizm ve nasyonal sosyalizmle kesinlikle uzlaşmayacak ölçüde nettir. Kadro’nun bu tutumunu devlet politikası ve dönemsel koşullarla da açıklamak zordur. Zira “İtalyan Faşizmi”nin **Mare Nostrum** politikası doğrultusunda Akdeniz’deki saldırgan tavrına karşı açıkça net bir tavır koyan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Hitler’e rağmen Almanya ile olan ekonomik ilişkileri kesmemiş ve bundan istifade etmiştir. Ancak Kadrocuların hem İtalya, hem de Almanya’daki rejimlere karşı muhalif tavrı bu anlayışlarının pragmatist bir ölçekte olmadığını ispatıdır. Ayrıca Kadrocular ırkçılık karşıtı görüşlerini birçok yerde açıkça belirtmiş ve faşizm, nasyonal sosyalizm gibi ideolojilere karşı mesafeli olduklarını göstermişlerdir. Milliyetçilik ve otoriterlik bağlamında Kadro hareketi ve faşizm arasında bir ilişki kurmak zorlama olacaktır. Zira **Kadrocular antiemperyalist ve kana değil yurttaşlık esasına dayalı ilerici bir milliyetçiliği savunmuşlardır.**

Kadro ile faşizm arasında ilişki kurmak isteyenlerin sıklıkla gönderme yaptığı **Yakup Kadri**’nin derginin 11. sayısında yer almış “Ankara-Moskova-Roma” isimli makalesidir. Bu makalede **Karaosmanoğlu Mussolini** *İtalya’sındaki coşkun ruhu ve disiplini övmüş ve şöyle demiştir: “Mussolini sayesinde daha doğrusu faşizm sayesinde bütün İtalya kronometre gibi işleyen bir memleket halini almıştır”* (Tekeli & İlkin, “Kadrocuları ve Kadro’yu Anlamak”, sayfa 231). **Yakup Kadri** gibi Kadro hareketi içerisinde edebiyatçı kimliğiyle ön plana çıkan birinin bu sözlerinden hareketle **Kadro**’ya faşist damgası vurmak kolaya kaçmak ve makro bir değerlendirme yapamamak

olacaktır. Zaten Kadro yazarları faşizmle ilgili görüşlerini açıkça belirtmişlerdir. Mesela **Şevket Süreyya**, derginin 4. sayısında yayınlanan “Fikir Hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi, Faşizm” isimli makalesinde faşizmin gelişmesinde İtalya’da 1918-1922 arasındaki dönemde yaşanan sancılı kapitalist süreçten bahseder ve faşizmin üzerindeki durduğu beş maddeyi sıralar: ulusal birlik, yönetici gücün tekeli, emperyalizm, devlet için yaşayan vatandaşlar ve sınıfların birliği (Aydemir, “Fikir Hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi, FAŞİZM”, sayfa 9, Kadro no:4).

Her ne kadar Kadrocularda ulusal birlik ve yönetici gücün tekeli gibi konularda faşizmle paraleller bulmak mümkün de olsa, Kadro hareketinin yaptığı sınıfsal analizler ve güçlü antiemperyalist tutumu Kadrocuları faşizmden kesin bir çizgiyle ayırmaktadır. **Aydemir, Hitler**’in ırkçı yönünü şu sözlerle eleştirmiştir: *“Bundan başka Hitler, beyaz ırkın dünya üstünde yalnız iktisadi hakimiyetle iktifa etmesine de razı değildir. Esirlerin kanına susayan Neron gibi o da, milletlerin esaretine susamıştır”* (Aydemir, “Fikir Hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi, FAŞİZM”, sayfa 13, Kadro no:4). Tüm bu nedenlerle Kadro’nun anti-faşist bir düşünce sistemi olduğunu iddia etmek doğru olacaktır.

Kadro hareketinin sosyalizme yaklaşımıysa oldukça karışık bir konudur. Daha önce de belirttiğim gibi Kadro hareketinin dört önemli yazarı (Aydemir, Tör, Belge, Tökin) komünist geçmişleri bulunan ve yaptıkları devletçe sürekli izlenen kimselerdir. *“Bu süreç içinde bir yandan Kadro dergisi çıkarılmakta, öte yandan benimsenen ideolojik çizginin programı aydınlatılmaktadır. Şevket Süreyya’nın Murat Belge’ye anlattığına göre, devlet bu konuyla yakından ilgilenmekte ve toplantıları izletmektedir”* (Tekeli & İlkin, “Kadrocuları ve Kadro’yu Anlamak”, sayfa 143-144). Kadrocuların Marksizm’den kendi istekleriyle mi vazgeçtikleri, yoksa devlet baskısı nedeniyle takiiye mi yaptıkları asla kesin olarak bilinemeyecek bir konudur. Ancak Kadrocu yazarların yaşam öykülerine ve özellikle **Şevket Süreyya Aydemir**’in hayatı boyunca yazdıklarına bakarsak; Kadrocular Marksizm’den koparak bir üçüncü yol olarak **Kemalizm-sosyalizm** sentezini yapmaya çalışmışlardır. Kadrocu düşüncede ülkeler arası eşitsizlikler, ülke içerisindeki sınıfsal eşitsizliklerden daha ön plandadır. Ayrıca Türkiye gibi kapitalist gelişmenin henüz yaşanmadığı ülkelerde sınıf farklılıklarının ortaya çıkmadan önlenebileceğini iddia ederek Kadrocular Marksizm’den farklı bir anlayışları olduğunu ortaya koymuşlardır. *“Vedat Nedim’e göre, ileri teknikli bir Türk iktisadiyatı ve sınıfsız ve tezatsız bir Türk milleti ancak devletçi bir iktisat siyasetinin eseri olacaktır”* (Heper & Canıvar, “Ülkü ve Kadro Dergilerinde Yayınlanmış Bazı Makalelerde Beliren Devletçilik Anlayışı”, sayfa 10). **Vedat Nedim Tör** cüretkar bir şekilde tarihin **Karl Marks**’ı **yanılttığını** ve *Türkiye’nin kapitalist dönem yaşanmadan sınıfsız toplum idealine ulaşabileceğini* iddia eder. (Mustafa Türkeş, “The Ideology of the Kadro Movement: A Patriotic Leftist Movement in Turkey”, sayfa 110).

Yine de Kadrocular özellikle Batı ülkelerinin tarihsel gelişimini açıklamak için tarihsel maddecilik yöntemini kullanmışlardır. Özellikle **Aydemir** ve **Tökin**’in yazılarında Marksist argümanlara sıkça rastlanabilir. Ancak Kadrocular Batı ve Doğu toplumları arasındaki tarihsel-yapısal farklılıklara dikkat çekmiş ve

Marksizm'in ancak Batı dünyasını anlamak için kullanılabileceğini iddia etmişlerdir. Devletçi bir ekonomiyle yeni oluşmakta olan sınıflar arasındaki çatışmalar önlenecek ve Türkiye **kapitalist evreyi atlayarak sosyalizme Kemalizm yoluyla ulaşabilecektir.** *"Kadrocular, devletçiliği sınıf kavramını yok ederek sınıflararası çatışmayı önleyecek bir politika olarak kabul etmektedirler"* (Heper & Canıvar, "Ülkü ve Kadro Dergilerinde Yayınlanmış Bazı Makalelerde Beliren Devletçilik Anlayışı", sayfa 10).

Mustafa Türkeş Kadrocu yazarların tarihsel materyalizmi uygulamadaki bu seçici tutumlarına dikkat çekmiştir. **Aydemir** ayrıca Batıda oluşan sınıfsal eşitsizlikler kadar Batı ülkelerinin sömürgecilik yoluyla Doğu ülkelerinin ham madde kaynaklarını tüketerek ve bunları teknolojik, toplumsal gelişmelerinde kullanarak nasıl doğu ülkelerine üstünlük sağladıklarını belirtir. **Kadrocular devletin yapmayı düşündüğü toprak reformu konusunda sosyal sınıfların varlığını kabul ederken, diğer alanlarda solidarizm anlayışına karşı çıkmamaktadırlar.** Bunun nedeni sanıyorum Kadrocuların Kemalist rejimle ve onun en önemli unsurlarından biri olan **Emile Durkheim**'in **solidarizm** anlayışıyla ters düşmemek istemeleridir.

Kadroculara göre modern dünya düzeninde üç büyük çatışma alanı ve türü vardır. Birinci çatışma işçi sınıfı ve kapitalist sınıflar arasında yaşanan ve yalnızca endüstrileşmiş Batı ülkelerinde görülen sorunlardır. İkinci tip çatışma gelişmiş Batı ülkelerinin kendi aralarında yaşadıkları pazar bulma, silahlanma ve kalkınma yarışıdır. **Üçüncü tip ve en önemli olan çatışmaysa gelişmiş Batı toplumlarıyla kapitalistleşmemiş sömürge ya da yarı-sömürge durumundaki doğu ülkeleri arasında yaşanan sorunlardır.**

Aydemir'e göre Marksizm ve faşizm gibi ideolojiler kapitalist toplumlara ait tarihsel-yapısal gelişim ve sınıf çatışmaları sonucu ortaya çıkmış düşünce sistemleridir ve Türkiye'de uygulanması imkansızdır. Kadrocular tarihi okurken Marksist-Leninist metotlar kullanmaktan kaçınmamışlardır. Mesela **Aydemir, Lenin**'in emperyalizm teorisinden etkilenecek emperyalizm olmadan kapitalizmin ayakta duramayacağını ve Batıda sosyal devletin çökerek Marksist devrimlerin yaşanacağını ileri sürer. Bu nedenle ulusal bağımsızlık savaşları Batı sömürgeciliğine ve dolayısıyla kapitalizme son verecek önemli olaylardır. Kadrocular çok başarılı bir şekilde 20. yüzyılın antiemperyalist devrimler çağı olacağını öngörmüşlerdir. Türkiye'yi anti-emperyalist, kapitalist veya sosyalist olmayan bu bloğun lideri olarak düşünmüş ve Kemalizm'i bu yönde tüm üçüncü dünya ülkelerine model olacak bir ideoloji yorumlamış, tasarlamışlardır. Bu konuda **Aydemir**'e kulak verelim; *"İnkılabımızın, her biri ayrı ayrı kıymettar ve orijinal olan bu fikir ve nazariye unsurları birer birer izah edildikçe, bu esaslar inkılap nesli için kriteriyumlar olacak, yeni ve standartlaşmış inkılapçı tip böyle doğacaktır. Bu tip her nerede, her ne şerait içinde olursa olsun, karşılaştığı her inkılap sahasında, aynı hadiseyi aynı kriteriyumlara vuracak, aynı ölçülerde düşünecek, aynı neticelere varacak ve inkılabın kendisine has **cihani telakki tarzı** böyle vücut bulacaktır"* (Aydemir, "Kadro", sayfa 3, Kadro no: 1).

Toplamak gerekirse **Kadro hareketi Marksizm'den fazlasıyla etkilenmesine karşın Marksist bir hareket değildir.** Diyebiliriz ki daha sonra Latin Amerika'da ve üçüncü dünya ülkelerinde belirecek olan sosyalizm anlayışına uygun bir düşünce sistemine ulaşmışlardır. **Türkeş**'in iddialarına karşın Kadrocuların fanatik seküler tutumları onları **Sultan Galiyev** ve **İslami**

sosyalizmden de uzaklaştırmaktadır. Bu nedenlerle Kadro ile Bağımlılık Okulu ve Dünya Sistemi Teorisi arasında bir bağ kurmak daha mantıklı olacaktır.

Bağımlılık Okulu 1960'larda Güney Amerika'da ortaya çıkmış bir düşünce sistemidir. **Samir Amin** ve **Ernest Mandel** gibi yazarların Batı merkezli düşünce sistemine karşı olarak geliştirdikleri bu teoride modernleşme kuramına alternatif görüşler üretilmiştir. Batı emperyalizmine maruz kalmış ülkeler için *serbest piyasa ekonomisine geçmek ezilmeyi kabullenmek olacaktır*. Ayrıca Batı merkezli düşünceler Doğunun kültürü, tarihi, dinleri ve öznel koşullarını görmezden gelerek Batının doğrularını tek doğru olarak ortaya koymaktadır. Bu nedenle **Bağımlılık Okulu** düşünürleri **kapalı, korumacı ve planlı** bir ekonomiyi ve ithal ikamesi politikasını benimsemişlerdir. **Immanuel Wallerstein**'in geliştirdiği **Dünya Sistemi Teorisi** de, aynı doğrultuda ortaya çıkmış bir teoridir. **Wallerstein** ülkeleri **core** (merkez), **periphery** (çevresel) ve **semi-periphery** (yarı çevresel) kategorilerine ayırarak, dünya ekonomik sisteminde ülkeler arası eşitsizliklere dikkat çekmiştir. **Vedat Nedim**'in yaptığı kategorizasyonla **Wallerstein**'in düşüncelerinin **benzerliği** dikkat çekicidir. **Günümüzde Batı kalıplarını alıp Türkiye'ye uyarlayan sosyal bilimcilerimiz için Kadro'nun bu dünya çapındaki öncü rolünü anlamak hiç kolay olmamaktadır. Eyüp Özveren** bu konuda şunları yazmıştır: *"Kadro emperyalist kolonyal güçlerin ortadan kaybolacağını ve sonraki dönemin ulusal bağımsızlık Hareketi dönemi olacağını tahmin etmiştir. Bunu yaparak Kadro bir erken dönem Üçüncü Dünya Hareketi haline gelmiştir"* (Eyüp Özveren, "The Intellectual Legacy of the Kadro Movement in Retrospect", sayfa 569). Üçüncü Dünya ülkelerinde gelişen bu neo-Marksist hareketlerin ortak özelliği ulusalcı yönlerinin bulunması ve ülkeler arası eşitsizlikleri, sınıflar arası eşitsizlerden daha ön planda tutmalarıdır. Kapitalist ve emperyalist Batıya karşı kuşkucu ve isyankar tutum bu hareketlerin bir diğer ortak özelliğidir. Otarşik ya da en azından ithal ikamesine dayalı korumacı dış ticaret esaslı tüm bu hareketlerde görülecektir. Bu hareketlerin bir diğer özelliği de **komprador burjuvazi** kavramıyla uluslararası ya da küresel kapitalizmle iş birliği yapan yerli burjuvaziye tepki göstermeleridir. **Dünya Sistemi Teorisi** ve **Bağımlılık Okulu**'nun **Kadro hareketinden** esinlendiğine dair elimizde kanıt bulunmamasına karşın **Kadrocuların bu düşüncelere 30-40 sene önce ulaşmış olmaları Türk sosyal bilimleri için bir iftihar konusu olmalıdır.**

iletisim@PolitikaDergisi.com

KAYNAKLAR

- Biyografi.Net, <http://www.biyografi.net>
- "Kadro" Aylık Fikir Mecmuası, 1932, sayı 1, 2, 3, 4, 8, 12, 16, II. Kanun
- Tekeli, İlhan & İlkin, Selim, *"Türkiye'de Bir Aydın Hareketi: Kadro"*, 1984, Toplum ve Bilim Sayı 24, 35-67

- Sunar, Lütfi, “Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri”, 2004, Türkiye Araştırmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı 1, 511-526
- Uyar, Hakkı, “Resmi İdeoloji ya da alternatif resmi ideoloji oluşturmaya yönelik iki dergi: Ülkü ve Kadro mecmualarının karşılaştırmalı içerik analizi”, 1997, Toplum ve Bilim sayı 74, 181-191
- Türkeş, Mustafa, “The Ideology of the Kadro Movement: A Patriotic Leftist Movement in Turkey”, 1999, “Turkey Before and After Atatürk” (Sylvia Kedourie), London: Frank Cass Publishers
- Tekeli, İlhan & İlkin, Selim, “Bir Cumhuriyet Öyküsü: Kadrocuları ve Kadro’yu Anlamak”, 2003, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 134
- Türkeş, Mustafa, “Kadro Hareketi Ulusçu Sol Bir Akım”, 1999, Ankara: İmge Kitabevi
- Harris, George, “The Communists and The Kadro Movement Shaping ideology in Atatürk’s Turkey”, 2002, İstanbul: The Isis Pres
- Harris, George S., “Türkiye’de Komünizmin Kaynakları”, 1975, İstanbul: Boğaziçi Yayınları
- Heper, Metin, “State Tradition In Turkey”, Chapter 3: A Transient Transcendental State (48-66)
- Heper, Metin & Canıvar, Gülser, “Ülkü ve Kadro Dergilerinde Yayınlanmış Bazı Makalelerde Beliren Devletçilik Anlayışı”, 1977, Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, c. 4-5
- Hale, William, “Ideology and Economic Development in Turkey”, British Society for Middle Eastern Studies
- Özveren, Eyüp, “The Intellectual Legacy of the Kadro Movement in Retrospect”, 1996, METU Development Studies, Cilt: 23, Sayı 4

[Bu yazı, Politika Dergisi Sayı 24'te yer almıştır. Tüm fazladan özellikleri ile özgün sayıyı indirmenizi salık veririz. Sayı 24'ü indirmek için [buraya tıklayınız](#).^[2]]

Yorumlar

- [Bilim/Kuramsal](#) [3]
- [E-Dergi Yazıları](#) [4]
- [İç Siyasa](#) [5]
- [Tarih](#) [6]

Kaynak URL (05/05/2024 - 04:13 tarihinde yazdırıldı):

<https://www.politikadergisi.com/makale/kadro-hareketi>

Bağlantılar:

- [1] <https://www.politikadergisi.com/pd-uye/ozan-ormeci>
[2] <http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/PD24.zip>
[3] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/bilimkuramsal>
[4] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/e-dergi-yazilari>
[5] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/ic-siyasa>
[6] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/tarih>